

O optimismu vysokoškoláků

Tohle není originální název.

The study investigated the tendency of people to be unrealistically optimistic about future life events. The university students estimated how much their own chances of experiencing 30 events differed from the chances of their classmates. Cognitive and motivational considerations led to predictions that degree of desirability, perceived probability, personal experience, perceived controllability, and stereotype salience would influence the amount of optimistic bias evoked by different events.

1. Optimismus jako pozitivní iluze

Taylor a Brown (1988, 1994) nadnesli vědeckému fóru provokující otázku: je vůbec možné být šťastný a zachovat si realistický náhled na sebe a na situaci? Jsou šťastní lidé realisté nebo se dopouštějí soustavných chyb při vnímání a hodnocení reality? Sami autoři upozorňují na tři možné typy iluzí běžně se vyskytující u spokojených, psychicky zdravých a dobře adaptovaných osob:

1. mírné sebenadhodnocování zahrnující autogratifikaci a autoprotekci
2. nadhodnocování vlastní možnosti kontrolovat běh událostí svého života
3. nahlížení budoucnosti ve světle nerealistického optimismu.

Zveřejnění konceptu pozitivních iluzí vyvolalo živou polemiku. Zaměříme se tentokrát pouze na koncept optimismu.

Dispoziční optimismus bývá definován v termínech všeobecného očekávání. Optimisté mají sklon očekávat především příznivé životní události. Předpokládá se, že optimismus má zmírňující vliv při prožívání obtížných nebo nových situací. Při konfrontaci s případnými překážkami je mnohem pravděpodobnější, že optimisté setrvají v úsilí vedoucím k vytčenému cíli (Scheier, Carver, 1985, in Røysamb, 2002). Několik výzkumů potvrdilo, že optimismus má negativní vztah k neuroticismu, úzkostnosti a negativní náladě; pozitivní vztah k vlastní účinnosti, naději a k extraverci (Robbins, 2001, Scheier, Carver, 1994, a další). Stupeň optimismu se však pro jednotlivé životní oblasti (profese, rodina, partnerství, finance, zájmy atd.) může lišit.

Přemýšlení lidí o budoucnosti je prostoupeno optimismem. Jak ukazuje výzkum Brickmana (1978), většina lidí věří, že přítomnost je lepší než minulost a budoucnost bude ještě lepší.

Důkazy pro iluzorní podstatu optimismu vycházejí ze studií srovnávajících sebeposuzování s posuzováním druhých. Přestože lidé připisují všem lidem vizi příjemné budoucnosti, svoji budoucnost hodnotí jako rozhodně ještě pozitivnější (Weinstein, 1980).

Naše studie byla inspirována výzkumem Weinsteina (1980), který se zaměřil na zjištění míry optimistických či pesimistických odhadů budoucnosti u vysokoškoláků studujících na Cook College v USA. Zajímalo nás, zda se naši vysokoškoláci americkým studentům ve svých předpovědích blíží či nikoli.

2. Výzkumná část

2.1 Cíl výzkumu

V empirické části písemné práce jsme se zaměřili na zjištění existence systematické chyby v nahlížení vlastní budoucnosti ve směru jejího pozitivního zkreslení.

V následujícím výzkumu studenti MU v Brně srovnávali pravděpodobnost, že prožijí určité životní události (pozitivní a negativní), s průměrnou pravděpodobností ostatních studentů VŠ. Optimistické zkreslení se projeví v případě, že většina studentů bude pokládat svoji pravděpodobnost prožití negativních událostí za nižší než průměrnou (nebo pravděpodobnost prožití pozitivních událostí za vyšší než průměrnou). Jestliže se průměrné hodnoty těchto srovnávacích odhadů budou významně lišit od nuly ve směru optimismu, můžeme to chápat jako nerealistické hodnocení budoucnosti (optimismus) a hodnotu průměru lze chápat jako míru velikosti optimistického zkreslení.

Pro účely výzkumu jsme se rozhodli ověřovat následujících 6 hypotéz, u všech hypotéz bylo dále sledováno, zda existují signifikantní rozdíly v hodnocení výskytu události a jejich charakteristik u mužů a žen:

1. Lidé předpokládají, že negativní události se s menší pravděpodobností stanou jim než ostatním a předpokládají, že pozitivní události se s větší pravděpodobností stanou jim než ostatním.

2. Čím vyšší je vnímaná pravděpodobnost události, tím větší je tendence lidí předpokládat, že jejich šance jsou vyšší než průměrné.

3. Čím větší je vnímaná kontrolovatelnost negativní události, tím větší je tendence lidí hodnotit své šance zažít danou negativní událost jako nižší než průměrné, čím vyšší je vnímaná kontrolovatelnost pozitivní události, tím větší je tendence lidí předpokládat, že jejich šance jsou vyšší než průměrné.

4. Čím více je negativní událost nežádoucí, tím větší je tendence lidí předpokládat, že pravděpodobnost výskytu je u nich nižší než v průměru, čím více je pozitivní událost žádoucí, tím větší je tendence lidí předpokládat, že pravděpodobnost výskytu události je u nich vyšší než v průměru.

5. Předchozí osobní zkušenost s událostí zvýší pravděpodobnost, že lidé budou hodnotit své šance jako vyšší než průměrné.

6. Jestliže existuje určitá skupina lidí, kterým se negativní událost pravděpodobně stane (existuje určitý kulturní stereotyp), lidé mají tendenci předpokládat, že jejich šance jsou nižší než průměrné.

2.2 Metoda

2.2.1 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvořili studenti Masarykovy univerzity, kteří byli náhodně vybráni z počítačové databáze informačního systému MU. Tito studenti byli prostřednictvím elektronické pošty požádáni, aby vyplnili anonymní dotazník. Tento postup zajistil reprezentativní zastoupení studentů jednotlivých fakult MU a odpovídající poměr zastoupení obou pohlaví. Každá z šesti forem dotazníku byla zaslána přibližně 200 studentům, návratnost byla 15 – 25%. Při interpretaci výsledků je tedy nutné zohlednit malý výzkumný soubor a možnost samovýběru respondentů.

Tabulka 1: Návratnost dotazníků

Forma dotazníku zjišťující:	Celkem	Muži	Ženy
• srovnávací odhady	34	14	20
• pravděpodobnost výskytu u všech VŠ studentů	51	29	22
• kontrolovatelnost události	39	19	20
• žádoucnost události	38	20	18
• osobní zkušenost se situací	31	15	16
• spojení situace s určitou skupinou lidí	40	23	17

2.2.2 Metodika

Pro zjištění hodnocení budoucnosti jsme vytvořili seznam 30 událostí (15 negativních a 15 pozitivních), které mohou studenti očekávat ve svém profesním a osobním životě.

V první formě dotazníku bylo úkolem respondentů odhadnout, jaké jsou jejich šance, že prožijí určitou událost ve srovnání s jinými VŠ studenty stejného pohlaví a tento odhad vyjádřit jednou z hodnot na 13-položkové škále (o 100%, 80%, 60%, 40%, 20%, 10% nižší než průměr / průměrně / o 10%, 20%, 40%, 60%, 80%, 100% vyšší než průměr) – **srovnávací odhady**.

Ve druhé formě dotazníku respondenti odhadovali procenta VŠ studentů, kterým se přihodí určitá událost, pro záznam odpovědi sloužila škála s intervaly 10 procent (0-10%, 10-20%, 20-30%, 30-40%, 40-50%, 50-60%, 60-70%, 70-80%, 80-90%, 90-100%) – **pravděpodobnost výskytu události u celé skupiny vysokoškoláků**.

Třetí forma dotazníku zjišťovala **kontrolovatelnost události** na škále od 1 do 5 (1 - výskyt události nelze kontrolovat, 2 - výskyt události lze kontrolovat pouze v malé míře, 3 - výskyt události lze kontrolovat ve střední míře, 4 - výskyt události lze kontrolovat ve velké míře, 5 - výskyt události lze zcela kontrolovat).

Čtvrtá forma dotazníku se zaměřila na zjištění **žádoucnosti**, vyjádřené na škále od 1 do 9 (1 - událost je extrémně nežádoucí, 3 - událost je nežádoucí, 5 - událost je neutrální, 7 - událost je žádoucí, 9 - událost je extrémně žádoucí).

V páté formě dotazníku respondenti odpovídali na otázku, zda se ve svém životě nebo ve svém okolí setkali s určitou událostí (**osobní zkušenost s událostí**); škála byla vytvořena následovně: 1 - neznám nikoho, komu se událost přihodila, 2 - přihodila se mým známým, 3 - přihodila se mým přátelům nebo blízkým příbuzným, 4 - přihodila se mně jednou, 5 - přihodila se mně vícekrát.

Šestá forma dotazníku byla určena pro zjištění představy skupiny lidí, která má vysokou pravděpodobnost, že prožije určitou událost (**kulturní stereotyp**), možné odpovědi byly vyjádřeny takto: 1 - nepřichází mi na mysl žádná skupina osob, která má vysokou šanci, že se jí přihodí daná událost, 2 - napadá mě skupina osob s vysokou pravděpodobností k prožití události, ale tato skupina není nijak určitě ohraničena, 3 - dokážu si velmi přesně představit skupinu osob, které se událost pravděpodobně stane.

2.2.3 Způsob zpracování dat

Data byla získávána v agregované podobě pomocí elektronických verzí dotazníků. U všech šesti forem dotazníků byly vypočítány průměrné hodnoty jednotlivých událostí celkově i pro obě pohlaví zvlášť. Statistická významnost srovnávacích odhadů a hodnot žádoucnosti byla testována pomocí t - testu, stat. významnost podílů optimistických/pesimistických odpovědí pomocí chí - testu.

Korelační analýza byla provedena pro zjištění vztahu mezi průměry srovnávacích odhadů a podíly optimistických/pesimistických odpovědí. Dále byly korelovány průměry

srovnávacích odhadů s průměrnými hodnotami charakteristik událostí (uvedených v hypotézách 2 - 6); korelační koeficienty byly zvláště vypočteny pro muže a ženy, pro negativní a pozitivní události. Pro detailnější zachycení vztahů byla navíc provedena korelační analýza negativních a pozitivních událostí pro obě pohlaví.

2.3 Výsledky – deskripce a interpretace

2.3.1 Hypotéza 1: Míra optimismu/pesimismu vyjádřená ve srovnávacích odhadech

V tabulce 2 jsou seřazeny jednotlivé události podle klesající míry optimismu. Kladné hodnoty u pozitivních událostí a záporné hodnoty u negativních událostí naznačují optimismus. Tyto hodnoty se vyskytují u 20 událostí z celkového počtu 30.

Míru optimismu či pesimismu jsme odlišili v rozmezí těchto intervalů:

- u pozitivních událostí 0,1 - 10% \Rightarrow mírný optimismus,
10% a více \Rightarrow výrazný optimismus,
- 0,1 - -10% \Rightarrow mírný pesimismus,
- 10% a více \Rightarrow výrazný pesimismus;
- u negativních událostí - 0,1 - -10% \Rightarrow mírný optimismus,
- 10% a více \Rightarrow výrazný optimismus,
0,1 - 10% \Rightarrow mírný pesimismus,
10% a více \Rightarrow výrazný pesimismus.

Jak vyplývá z tabulky, přibližně polovina pozitivních událostí byla hodnocena optimisticky, výraznější optimismus je naznačen u dvou událostí (povolání jako seberealizace, přátelské přijetí pracovním kolektivem), mírný optimismus u dalších 7. Dále srovnávací odhady směřují k mírnému pesimistickému hodnocení, které je výraznější a vysoce statisticky významné u události: výhra většího finančního obnosu. Téměř všechny výsledky hodnocení výskytu pozitivních událostí však nejsou statisticky průkazné. Srovnání mezi muži a ženami poukazuje na některé zajímavé rozdíly (více než desetiprocentní) v hodnocení: ženy hodnotí s větším optimismem možnost prožívat povolání jako seberealizaci a udržení trvalého partnerského/manželského vztahu. Muži se staví více optimisticky k těmto událostem: přátelské přijetí pracovním kolektivem, mít tělesně i duševně zdravé děti, stát se společensky významnou osobností, vyšší plat, než je obvyklé v určité profesi.

Hodnocení výskytu negativních událostí ukazuje vyšší míru optimismu u 7 událostí (stat. průkazné), mírný optimismus u dalších 4 a mírný pesimismus u posledních 4. Nejvíce patrné optimistické tendence jsou vyjádřeny v hodnocení nepravděpodobnosti sebevraždných úmyslů ($M = -28,2$), pesimistické tendence v možnosti onemocnění rakovinou ($M = 6,8$). Ženy výrazněji optimisticky předpokládají, že nebudou pochybovat o vhodnosti svého povolání. Muži optimisticky podhodnocují možnost těchto událostí: vyhození z práce, rozvod několik let po svatbě, neplodnost, srdeční infarkt, vyhledání pomoci psychiatra.

V tabulce 3 je uveden poměr počtu optimistických odpovědí k odpovědím pesimistickým. Pouze u 6 událostí statisticky významně převažují optimistické odpovědi, zatímco ve dvou případech stat. významně převažují pesimistické odpovědi. Nejvíce patrná optimistická tendence se projevila v hodnocení události - povolání jako seberealizace, silná pesimistická tendence je u události - výhra většího finančního obnosu. Korelace mezi poměrem optimistických/pesimistických odpovědí a hodnotami srovnávacích odhadů, které jsou uvedeny v tabulce 2, je 0,53 (výsledek průkazný na hladině 0,01).

Tabulka 2: Optimismus/pesimismus vyjádřený ve srovnávacích odhadech

UDÁLOST		Průměry srovnávacích odhadů		
		CELKEM	MUŽI	ŽENY
Pozitivní události	povolání jako seberealizace	30,0***	21,4	36,0
	přátelské přijetí pracovním kolektivem	18,5***	26,2	13,5
	atraktivní uplatnění po absolvování VŠ	8,2	13,6	4,5
	bezproblémové dokončení VŠ	7,6	11,4	5,0
	mít tělesně i duševně zdravé děti	7,2*	15,4	1,6
	dobrá zdravotní stav do 40 let	4,5	7,9	2,1
	žádné zlomeniny kostí	2,4	-0,7	4,7
	dožít se více jak 80 let	1,5	5,7	-1,6
	prožít 5 let bez vážné nemoci	0,3	0,7	0,0
	stát se společensky významnou osobností	-1,2	12,9	-11,6
	během 5 let nebyť účastníkem žádné doprav. nehody	-1,2	-2,1	-0,5
	trvalý partnerský/manželský vztah	-3,3	-16,4	6,3
	1 rok bez všech infekčních onemocnění	-5,6	-3,6	-7,2
	vyšší plat, než je obvyklé v určité profesi	-10,6	7,1	-23,0
	výhra většího finančního obnosu	-29,4***	-24,3	-33,2
Negativní události	sebevražedné úmysly	-28,2**	-24,3	-31,0
	zjištění, že zvolené povolání je nevhodné	-22,9**	-17,1	-27,0
	převaha konfliktů a nespokojenosti	-20,0***	-25,0	-16,5
	vyhození z práce	-19,7***	-27,9	-14,0
	rozvod několik let po svatbě	-17,1*	-27,1	-10,0
	setrvání v nevyhovujícím zaměstnání	-13,5*	-11,4	-15,0
	Neplodnost	-10,9*	-21,4	-3,5
	nezaměstnanost (více jak půl roku)	-6,8	-2,1	-10,0
	srdeční infarkt	-5,8	-14,6	0,0
	nedobrovolné ukončení studia na VŠ	-3,2	-2,1	-4,0
	vyhledání pomoci psychiatra	-1,5	-26,4	16,0
	starosti se splácením dluhů	0,6	0,0	1,0
	odcizení auta nebo vykradení bytu	3,2	-3,6	8,0
	zklamání v závažné věci	5,6	-1,4	10,5
	onemocnění rakovinou	6,8	2,1	10,0

- * výsledek průkazný na hladině 0,05
- ** výsledek průkazný na hladině 0,01
- *** výsledek průkazný na hladině 0,001

Tabulka 3: Podíl optimistických a pesimistických odpovědí

	UDÁLOST	Počet optimistických odpovědí dělený počtem pesimistických odpovědí
Pozitivní události	povolání jako seberealizace	8,67
	přátelské přijetí pracovním kolektivem	4,00**
	Mít tělesně i duševně zdravé děti	4,00
	atraktivní uplatnění po absolvování VŠ	1,89
	dobrá zdravotní stav do 40 let	1,67
	bezproblémové dokončení VŠ	1,30
	žádné zlomeniny kostí	1,14
	stát se společensky významnou osobností	0,93
	vyšší plat, než je obvyklé v určité profesi	0,89
	dožít se více jak 80 let	0,80
	prožít 5 let bez vážné nemoci	0,75
	trvalý partnerský/manželský vztah	0,71
	1 rok bez všech infekčních onemocnění	0,42
	během 5 let nebyt účastníkem žádné dopravní nehody	0,30*
	výhra většího finančního obnosu	0,06***
Negativní události	neplodnost	4,50*
	převaha konfliktů a nespokojenosti v manželství	4,50**
	vyhození z práce	3,00*
	zjištění, že zvolené povolání je nevhodné	3,00*
	sebevražedné úmysly	2,50*
	rozvod několik let po svatbě	1,75
	nezaměstnanost (více jak půl roku) po absolvování VŠ	1,33
	setrvání v nevyhovujícím zaměstnání	1,30
	nedobrovolné ukončení studia na VŠ	1,10
	srdeční infarkt	1,00
	zklamání v závažné věci	0,90
	vyhledání pomoci psychiatra	0,81
	starosti se splácením dluhů	0,69
	onemocnění rakovinou	0,63
	odcizení auta nebo vykradení bytu	0,55

* výsledek průkazný na hladině 0,05

** výsledek průkazný na hladině 0,01

*** výsledek průkazný na hladině 0,001

2.3.2. Hypotézy 2 - 6

Odhad pravděpodobnosti výskytu událostí v populaci vysokoškoláků, subjektivně vnímaná kontrolovatelnost událostí, jejich žádoucnost, osobní zkušenost s událostmi a zvnitřněný

kulturní stereotyp jsou faktory, které se na optimistickém zkreslení vnímání vlastní budoucnosti mohou podílet.

V tabulce 4 jsou uvedeny výsledky korelační analýzy. První sloupec ukazuje, že všechny korelace předpokládané v hypotézách 2-6 jsou v očekávaném směru, ale pouze 3 z nich jsou statisticky významné. U předpokladu výskytu pozitivních událostí (sloupec 2) jsou korelace také kladné, avšak pouze kontrolovatelnost je ve statisticky významném vztahu se srovnávacími odhady. Hodnoty korelačních koeficientů u negativních událostí (sloupec 3) naznačují nevýznamně kladný vztah srovnávacích odhadů k charakteristikám testovaným v hypotézách 2, 4 a 5; u hypotéz 3 a 6 jde o nevýznamně záporný vztah.

Z uvedených výsledků vyplývá, že při srovnávacích odhadech respondenti hodnotili optimisticky pravděpodobnost výskytu událostí v souvislosti s vnímanou pravděpodobností, žádoucností a osobní zkušeností; vnímaná kontrolovatelnost se podílela na hodnocení výskytu pozitivních událostí.

Tabulka 4: Korelace mezi průměry srovnávacích odhadů a průměrnými hodnotami charakteristik událostí

Charakteristika události (číslo hypotézy)	Všechny události	Pozitivní události	Negativní události
Vnímaná pravděpodobnost události (2)	0,53**	0,49	0,27
Vnímaná kontrolovatelnost události (3)	0,10	0,71**	-0,38
Žádoucnost události (4)	0,49**	0,44	0,10
Osobní zkušenost se situací (5)	0,38*	0,26	0,28
Představa skupiny, které se událost pravděpodobně stane (6)	0,27	0,45	-0,06

* výsledek průkazný na hladině 0,05

** výsledek průkazný na hladině 0,01

*** výsledek průkazný na hladině 0,001

2.4. Diskuse a závěr

Vzhledem k malému souboru respondentů a možnému zkreslení dat způsobenému samovýběrem respondentů, je nutné následující interpretaci výsledků chápat spíše jako náznak obecných tendencí při hodnocení vlastní budoucnosti.

Získané výsledky nejsou jednoznačným potvrzením hypotéz, které byly ověřovány. Při předpokládání výskytu pozitivních událostí došlo k poměrně vyrovnanému rozložení odhadů jak ve směru optimismu, tak i pesimismu; mírná optimistická tendence přesto převládá, a to především u událostí týkajících se studia a profese. Při hodnocení výskytu negativních událostí došlo k mnohem výraznějšímu optimistickému zkreslení, přesto u 4 událostí je hodnocení mírně pesimistické. Mezi hodnocením pravděpodobnosti výskytu událostí při srovnávacích odhadech muži a ženami byly nalezeny rozdíly.

Dle očekávání se u jednotlivých událostí velikost optimistického a pesimistického zkreslení lišila, o vysvětlení se snažily hypotézy 2-6. Systematické chyby při hodnocení budoucnosti ve směru optimismu se respondenti dopouštěli na základě jejich vnímané pravděpodobnosti, žádoucnosti a osobní zkušenosti, mimo to se u pozitivních událostí jako důležitý faktor projevila jejich vnímaná kontrolovatelnost. Tedy pouze hypotéza 6 (představa skupiny, které se událost pravděpodobně stane) nebyla výsledky výzkumu potvrzena. Srovnání odhadů mužů a žen ukazuje na stejný faktor ovlivňující hodnocení, kterým je v obou případech vnímaná pravděpodobnost, a odlišný faktor u mužů (vnímaná žádoucnost) a u žen (osobní zkušenost se situací).

Zajímavé může být srovnání s výsledky výzkumu uskutečněném v roce 1980 na Cook College (Ruthers – The State University) v USA pod vedením N. D. Weinsteina.

Výzkumný soubor tvořili studenti Cook College. První formu dotazníku (srovnávací odhady) vyplnilo 258 studentů mezioborových kurzů, následující charakteristiky (2-5) byly sloučeny v jeden dotazník, který vyplnilo 120 studentek kurzu psychologie.

V seznamu 42 událostí bylo uvedeno 24 negativních a 18 pozitivních událostí; 11 z nich jsem v mírně pozměněné podobě použil pro svůj výzkum. Zpracování dat proběhlo s využitím stejných statistických postupů.

V tabulce 5 jsou průměrné hodnoty srovnávacích odhadů u událostí, které byly v obou výzkumech stejné. Je zřejmé, že u většiny událostí bylo optimistické zkeslení i několikanásobně vyšší v případě amerických respondentů. U pozitivních událostí byla nejvyšší průměrná velikost zkeslení ve směru optimismu až 50,2 (***), u negativních událostí – 58,3 (***). Silnou optimistickou tendenci u amerických respondentů potvrzují i výsledky podílů optimistických/pesimistických odpovědí, který byl u pozitivních událostí až 6,22 (***), a u negativních událostí až 9,50 (***). Pouze u 5 událostí nebyly hodnoty průměrů v očekávaném směru, respondenti je hodnotili s mírným pesimismem. Vyšší optimismus na straně českých studentů je pouze u 3 z vybraných 13 událostí, jednou se dokonce jedná o optimistické zkeslení 2,5x vyšší než v případě amerických studentů (u události: zjištění, že zvolené povolání je nevhodné).

Tabulka 5: Srovnání průměrů srovnávacích odhadů studentů MU v Brně a Cook College (pro vybrané události)

UDÁLOST		Srovnávací odhady	
		CELKEM MU v Brně	CELKEM Cook College
Pozitivní události	prožití 5 let bez vážné nemoci	0,3	8,5
	dožít se více jak 80 let	1,5	12,5**
	mít tělesně i duševně zdravé děti	7,2*	6,2*
	atraktivní uplatnění po absolvování VŠ	8,2	50,2***
Negativní události	sebevražedné úmysly	-28,2**	-55,9***
	zjištění, že zvolené povolání je nevhodné	-22,9**	-8,8
	vyhození z práce	-19,7***	-31,6***
	rozvod několik let po svatbě	-17,1*	-48,7***
	setrvání v nevyhovujícím zaměstnání	-13,5*	-11,6
	neplodnost	-10,9*	-31,2***
	srdeční infarkt	-5,8	-23,3***
	nedobrovolné ukončení studia na VŠ	-3,2	-30,8***
onemocnění rakovinou	6,8	-4,4	

* výsledek průkazný na hladině 0,05

** výsledek průkazný na hladině 0,01

*** výsledek průkazný na hladině 0,001

Jak lze interpretovat rozdíly v míře optimistické tendence u českých a amerických vysokoškoláků? Domníváme se, že zjištěné rozdíly odrážejí odlišnosti amerického a českého kulturního prostředí, především výchovy. Zdá se, že v americkém, často liberálním výchovném stylu se více podporuje víra ve vlastní účinnost při výkonu a nadhodnocování osobní kontroly v různých situacích. Děti zde obvykle dostávají velké odměny za průměrné výkony, kdežto neúspěchy se bagatelizují. Sociální prostředí jim zdůrazňuje vysokou žádoucnost profesního úspěchu, finančního zajištění a společenského postavení a přirozeným důsledkem jsou optimistická očekávání v souladu s těmito cíli.

Vybrané odkazy na literaturu:

- Asendorpf, J. B., Ostendorf, F. (1998). Is self-enhancement healthy? Conceptual, psychometric and empirical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology* 74, 4, 955-966.
- Brickman, P. a kol (1978). Lottery winners and accident victims: Is happiness relative? *Journal of Personality and Social Psychology* 36, 917 – 927, 1978.
- Robins, R. W., Beer J. S. (2001). Positive illusions about the Self: short-term benefits and long-term costs. *Journal of Personality and Social Psychology* 80, 2, 340-352.
- Røysamb, E., Strype, J. (2002). Optimism and pessimism: underlying structure and dimensionality. *Journal of Social and Clinical Psychology* 21, 1, 1-19.
- Taylor, S. E., Brown, L. (1994). Positive illusions and well-being revisited: separating fact from fiction. *Psychological Bulletin* 116, 1, 21-27.
- Taylor, S. E., Brown, L. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin* 103, 2, 193-210.
- Weinstein, N. D. (1980). Unrealistic optimism about future life events. *Journal of Personality and Social Psychology* 39, 5, 806-820.